Tomàs Àngel Pinós i Marsell. El signe de Pinós

L'epònim

Signe de Pinós. Absència de moviments peristàltics i d'aerogàstria en la part superior de la cambra d'aire gàstrica (tuberositat major de l'estómac), en el megaesòfag[1,2].

Tomàs Àngel Pinós i Marsell, l'home

Tomàs Àngel Pinós i Marsell (Figures 1 i 2) va néixer a La Ràpita (Vallfogona de Balaguer, Noguera) el 1892. Estudià medicina a Barcelona, on es va llicenciar el 1915. Més tard amplià estudis a Alemanya, França, Anglaterra, Estats Units i Canadà[3].

Va treballar de metge rural durant uns anys a Balaguer, però el 1920 es va traslladar ja a Barcelona on va exercir des de llavors; al principi tenia una consulta particular i treballava com a ajudant del doctor Vidal Freixenet[4]. El 1921 ingressà com a metge intern a l'Hospital de la Santa Creu, on va conèixer qui seria el seu gran mestre, el doctor F. Gallart Monés, que l'orientarà cap a la radiologia digestiva[5], essent nomenat ja aquell any numerari de radioteràpia profunda[4]. Va ser un dels pioners d'aquesta especialitat al nostre país i arribà a ser cap de la Secció de Radioteràpia. Així, fins el 1940 es dedicà bàsicament a la radiologia, especialitat en la qual va adquirir un gran renom.

Figura 1. Tomàs Àngel Pinós i Marsell (1892-1974).

Els mesos d'agost i setembre de 1932, junt amb els doctors J. Codina Altés i F. Gallart Monés, dos dels fundadors de l'Institut Policlínic Plató, que s'havien inspirat en la idea de la medicina d'equip de la *Mayo Clinic* dels Estats Units, anà a visitar centres mèdics nord-americans. Formaven part del grup que va fer aquell viatge, a part dels ja esmentats doctors Codina i Gallart, diferents especialistes: Jacint Vilardell Permanyer (digestòleg), Joan Soler Julià (ginecòleg), Tomàs Àngel Pinós (diagnosi i terapèutica física) i Francesc Bordàs Salellas (oftalmòleg) [6]. En tornar, varen reunir les seves experiències en un llibre, a la coberta del qual es llegeix *Impressions d'un viatge a l'Amèrica del Nord i als seus centres hospitalaris.*

També durant 1932, i després durant 1934, va fer estades a París, amb els doctors Gutmann i Moutier[4]. Ja a l'Hospital de Sant Pau, el 1932 va ser nomenat metge ajudant de l'Escola de Patologia Digestiva (fundada el 1913 pel doctor Gallart Monés), passant a cap de sala el 1948[5]. No va ser fins el 1951 que fou nomenat director d'aquesta Escola, després d'un concurs-oposició; succeïa a Gallart, que s'havia jubilat[7] i en va ser director fins a la seva jubilació el 1962[3,4].

Durant la Guerra Civil restà un temps a França, on es dedicà a realitzar treballs de recerca en els quals buscava una resina que alliberés els alcalins a l'estómac lentament i que, per tant, permetés una acció antiàcida prolongada. Els resultats d'aquests estudis no foren gaire bons, però en veure que aquella resina tenia un poder adherent molt elevat va trobar-hi una aplicació industrial en la col·locació de taps a les ampolles de xampany i, amb uns socis, construïren una fàbrica i endegaren un negoci amb molt d'èxit i importants beneficis[4].

En acabar el parèntesi de la Guerra Civil, Pinós tornà a Barcelona i es dedicà plenament a la gastroenterologia[4], amb especial interès per la patologia hepàtica. L'endoscòpia digestiva va ser una de les facetes que més desenvolupà, primer fent gastroscòpies (amb E. Vidal Colomer) i, més tard, laparoscòpies. Pinós va ser un dels primers en interessar-se per la laparoscòpia i un dels introductors d'aquesta tècnica a Espanya; així, l'any 1932 va fer la primera laparoscòpia a Espanya[8] i anys després, el 1943, publicà un extens treball sobre laparoscòpia i biòpsia hepàtica feta amb una agulla ideada per ell mateix[9,10]. Havia après algunes d'aquestes tècniques en les seves nombroses estades a Alemanya. La seva gran capacitat d'observació i de captació dels detalls feren que a més d'un gran radiòleg fos també un gran endoscopista[5]. Entre les seves contribucions hi ha interessants aportacions al diagnòstic radiològic de l'apendicitis obliterant i a l'exploració mitjançant sonda del duodè[3].

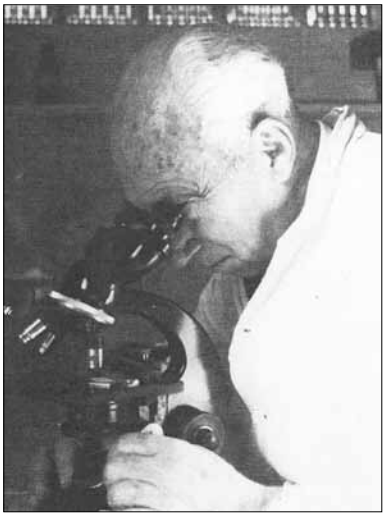

Figura 1. Tomàs Àngel Pinós i Marsell (1892-1974).

La seva tasca docent va ser molt important durant tota la vida. Diu Vilardell[5]: *"Como profesor convencía gracias a la fuerza de sus argumentaciones, a la solidez de sus razonamientos y al magnetismo que se desprendía de su persona cuando discutía, siempre con apasionamiento, un diagnóstico o una terapéutica";* i de forma semblant Illa Cantallops[4] escriu: *"Pinós era un auténtico profesor, con una verdadera vocación docente en todos los momentos de su actuación. Mucho más en la práctica que en la teoría. /…/ Frente al enfermo tiene una claridad meridiana y un gran interés en hacernos seguir su proceso mental, en enseñarnos el oficio de médico. Dicta una exploración clínica rodeado de colaboradores. Explica detalladamente las características de valor diagnóstico que encuentra al inspeccionar a un enfermo. Y cuando halla algo importante se interesa en hacernos participar del descubrimiento".*

A partir de 1929 i fins 1935 va organitzar cada any cursos de radiodiagnòstic de l'aparell digestiu, que van comptar amb l'assistència de digestòlegs i radiòlegs de tot l'Estat. A l'Hospital de Sant Pau s'organitzaren, ja en els anys quaranta (1941 a 1950), cursos de formació de postgrau i en destacaren els de patologia digestiva, dirigits primer pel doctor Gallart i després pels doctors Pinós i Vilardell[11]; Pinós va participar en nombroses edicions d'aquests cursos per a postgraduats. Va organitzar, a més, cursos sobre temes diversos, com ara els de laparoscòpia (des de 1949) i punció hepàtica i els de gastroscòpia. Aquests últims, organitzats amb J. Badosa Gaspart i E. Vidal Colomer, es van començar a celebrar a l'Escola a partir de 1946 fins l'any 1950[4]. A mitjan dècada de 1950 Pinós va establir el primer programa residencial de dos anys de durada per a la formació d'especialistes, essent pioner també en crear un programa de formació complet que incloïa la possibilitat de residir en el propi hospital[10]. Va dirigir també diverses tesis doctorals. Quan el 1967 es va celebrar el 50è aniversari dels cursos de patologia digestiva, es va fer un homenatge als doctors Gallart i Pinós. Pinós va fer llavors una conferència amb els records que tenia dels seus primers anys a l'Escola, on apostava pel treball personal i continuat.

Pinós va participar també en cursos organitzats a altres centres, entre ells, els que dirigí el doctor Corachán sobre cirurgia abdominal i sobre ulcus gastroduodenal, els de cirurgia general de Ribas Ribas, el d'estudi del càncer de Guilera i el de tècnica operatòria de Puig Sureda. També va organitzar dos cursos a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, un sobre úlcera gàstrica (1944) i un altre sobre hepatitis tòxica i cirrosi (1946)[4].

Com a director de l'Escola de Patologia Digestiva de l'Hospital de Sant Pau va dur a terme importants tasques de millora de les instal·lacions del servei. Així, va crear, entre d'altres, les

seccions de laparoscòpia i dietètica i nutrició i va establir col·laboracions amb cirurgians (el doctor Puig Sureda, primer, i el doctor Llauradó, després), amb la construcció d'un quiròfan i una sala de postoperatori, constituint, en realitat, un servei medicoquirúrgic de gastroenterologia. També va modernitzar les sales i va eliminar els sostres alts, amb la construcció d'un nou pis. Quan es va jubilar, va seguir vinculat al servei, participant activament en projectes, mentre la salut li va permetre *("En todo momento, a partir de su jubilación, supo permanecer discretamente apartado de las actividades académicas de la Escuela, a pesar de que en los cursos seguía dando sus clases y viendo a sus enfermos en el Servicio con el mismo interés de siempre"*[5]*).* Seguí estudiant i estava al dia de tots els avenços de la seva especialitat; l'ajudava el fet que parlava correctament l'anglès, el francès i l'alemany[5].

Entre les revistes científiques en les quals va publicar treballs trobem *Medicina Clínica, Prensa Médica Argentina, Revista Española de Enfermedades del Aparato Digestivo y Nutrición, Revista Española de Farmacología y Terapéutica* i *Revista Médica de Barcelona.* Els estudis que presentà en aquestes revistes foren de temes molt diversos: xantomatosi hepàtica, cirrosi hepàtica, lambliosi digestiva, neoplàsia esofàgica, fístules biliodigestives, mecanisme d'evacuació de la vesícula biliar, peritonitis tuberculosa, un nou model d'agulla per a biòpsia hepàtica, eosinofília, tractament de l'ulcus duodenal, valor de les reaccions de Weinberg i Casoni, sondatge duodenal en el diagnòstic de les malalties amb icterícia, diagnòstic per biòpsia i laparoscòpia de l'hepatitis crònica i subaguda, colecistocolangiografia endovenosa, diagnòstic per laparoscòpia i punció hepàtica combinades, etc.

Pinós va tenir un paper importantíssim en la renovació i transformació de la revista *Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo*, que es va tornar a publicar, tot i les limitacions econòmiques, amb una estructura i funcionament completament diferents, amb el número de maig-juny de 1953[4].

També va publicar molts llibres, com a autor únic o en col·laboració. Destaquen *Estudio radiológico de la vesícula biliar normal y patológica* (1928), *Diagnóstico de la apendicitis crónica* (1933) amb F. Gallart Monés, *Diagnòstic de l'ulcus gastroduodenal* (1935) també amb F. Gallart Monés, monografia 83-84 de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, *Ulcus gástrico* (1947) amb J. Pi-Figuera, *Hepatitis tóxica y cirrosis* (1948) en col·laboració amb Ramentol i Fusté, i *Diagnóstico y terapéutica de las ictericias* (1951), l'obra més extensa i interessant de Pinós, segons Vilardell[5]. El 1963 va publicar *El problema del cáncer gástrico*, una de les seves últimes obres, amb la col·laboració de V. Cabré i altres autors.

El 20 de maig de 1932 va ingressar a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, com acadèmic corresponsal i va ser president de la Societat Catalana de Radiologia durant 1935-1936[3,4]. També va ser membre fundador de la *Sociedad Española de Patología Digestiva* i va presidir la Societat Catalana de Digestologia (1963 a 1965).

Participà activament en molts congressos i reunions. Ja el 1923 va presentar, amb F. Gallart Monés i J. Vilardell, la ponència *Complicacions de la litiasi biliar. Símptomes radiològics de la bufeta de fel patològica. Etiologia i patogènia de la litiasi biliar*, al V Congrés de Metges de Llengua Catalana celebrat a Lleida el mes de juny d'aquell any. A la reunió de la *Societé de Radiologie Médical de France,* la *Societé de Radiologie du Litoral Méditerranéen* i la *Societé d'Electro-radiologie du Sud-Ouest,* que va tenir lloc els dies 9 i 10 de juny de 1935 a Barcelona, la jornada de treball va estar a càrrec del doctor Pinós; el tema va ser el diagnòstic radiològic de la tuberculosi intestinal. Havia de ser ponent al *V Congreso Español de Patología Digestiva,* que s'havia de celebrar a Madrid el 1936, però l'esclat de la guerra ho impedí. Al *Congreso Nacional de Patología Digestiva* celebrat a Saragossa el 1947 presentà una ponència sobre apendicitis crònica, un dels temes que va estudiar durant molts anys, tant des del punt de vista radiològic com anatomopatològic. I al Congrés Europeu de Gastroenterologia de Brussel·les de 1964 en va presentar una sobre colostasi, tema que també va desenvolupar el 1966 a la *Reunión Panamericana* de Madrid[5].

Va participar en moltes sessions de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques. La primera vegada, el 7 de novembre de 1923, presentà amb B. Rodríguez Arias una comunicació sobre l'estudi radiodiagnòstic de les compressions medullars. D'entre les nombroses comunicacions que va presentar destaquen les que tractaren sobre quists hidatídics calcificats (1924, amb Ribas Ribas), la prova de la tetraiodofenoftaleïna en clínica (1926, amb Gallart Monés; va representar l'inici de l'estudi radiològic de la vesícula biliar a Barcelona), l'estudi radiològic de la vesícula normal i patològica (1927), el tractament amb radioteràpia de l'hipotiroïdisme (1929), l'exploració de la vesícula biliar amb colorants opacs per ingesta (1930, amb Gallart Monés i Taure), la visualització de l'aparell urinari per injecció endovenosa d'Uroselectan (amb Company, cap del Servei d'Urologia) o l'apendicitis i les falses apendicitis (1931)[4].

També van ser molt nombroses les seves presentacions a les sessions clíniques de l'Escola de Patologia Digestiva. Els temes més desenvolupats per Pinós en aquestes sessions van ser els relacionats amb l'apendicitis, els diferents tipus d'hepatitis, les litiasis, la icterícia, la cirrosi, la biòpsia hepàtica, l'ulcus gàstric i l'esplenomegàlia[4].

Va pronunciar també moltes conferències, tant a Espanya com a l'estranger (a la Facultat de Medicina de Lausana, a Innsbruck, a Berna, a París, etc.).

La seva valuosa contribució a la digestologia va ser reconeguda el 1972 amb l'atorgament de la medalla d'or de la *Sociedad Española de Patología Digestiva.* En aquella ocasió va dissertar sobre la cirrosi hepàtica[5].

Casat i pare de tres fills, va morir a Barcelona el 14 de gener de 1974 víctima d'una leucèmia (potser conseqüència de la seva activitat com a radiòleg)[5]. Fins pocs dies abans de la seva mort va seguir visitant malalts. *"Recuerdo nuestra última entrevista* –escriu Illa–*: demacrado, hundido físicamente, pero conservando su entereza. Siguió visitando a enfermos hasta el punto de decir a una enferma:* «Venga usted mañana para el tratamiento, porque no sé si la semana que viene podré visitarla…». *Pensaba que no viviría hasta entonces y efectivamente fue así. Se acabó trabajando, luchando por la salud de los demás, ya que no podía hacerlo por la suya"*[4].

Vilardell[5] el descriu així: *"Bajo su apariencia seria y adusta, Pinós era un gran tímido con un gran corazón. No era dado a los sentimentalismos fáciles, y toda su conducta estaba impregnada de una rigidez casi germánica, que a primera vista no hacía fácil el contacto. Pero los que le conocíamos sabíamos que bajo este exterior aparentemente agresivo se escondía una personalidad sencilla y dedicada por entero a su vocación médica, en la que valoraba, sobre todo, la eficacia y la vertiente social. Pinós era un apasionado de la Medicina y su trabajo, con una inquietud y una vitalidad exuberante que no le abandonó hasta el momento de su muerte y que constituía quizá su mayor cualidad".*

El signe de Pinós i altres aportacions

A Pinós devem el signe que porta el seu nom (absència de moviments peristàltics i d'aerogàstria en la part superior de la cambra d'aire gàstrica, en el megaesòfag[1,2]). Ell va ser, amb Valls Colomer (segons explica F. Vilardell[12]), un dels primers en observar la desaparició de la cambra d'aire gàstrica en els pacients amb acalàsia d'esòfag, signe de gran valor en el diagnòstic diferencial amb la neoplàsia[4]. A Pinós, però, li devem també diversos aparells i tècniques, que s'han utilitzat durant molts anys.

El doctor Pinós va començar com a radiòleg digestiu però es va interessar per totes les tècniques endoscòpiques, sobretot per la laparoscòpia[9]. Va perfeccionar aquesta tècnica gràcies a una llarga estada a Alemanya, durant la Guerra Civil espanyola, en especial a Frankfurt i a Fürth, on treballava Norbert Henning, un dels pioners de la laparoscòpia a Alemanya. Ja a partir de 1932 Pinós havia començat a fer aquest tipus d'exploracions en gossos, abans de començar a fer laparoscòpies diagnòstiques en pacients (alguns dibuixos d'aquesta època, fets pel propi Pinós, els podem veure a *Cien Años de Endos-*

copia Digestiva[9]). El 1943 va publicar un extens capítol sobre pneumoperitoneu diagnòstic i laparoscòpia i, a partir d'aquell moment, va escriure nombrosos articles, llibres i capítols de llibres sobre aquest tema.

El 1949 va idear i patentar una agulla per a biòpsia hepàtica[13], basada en un mecanisme original diferent dels que s'empraven a l'època, que permetia l'obtenció de fragments de fetge de grandària considerable i que es va utilitzar durant molts anys. Aquesta agulla, antecessora del "Tru-cut", no requeria aspiració amb xeringa com els models originals d'Iversen i Roholm i es podia emprar sota control visual laparoscòpic[9]. Pinós va presentar aquesta agulla a París, al servei del doctor Caroli, així com a les universitats de Lausana i Innsbruck, i també a Berna. L'ús d'aquest instrument es va difondre àmpliament tant a Espanya com a diversos països d'Amèrica Llatina (Veneçuela, Mèxic, Argentina)[4,5].

També va contribuir a la millora del sondatge duodenal, amb una sonda de doble conducte amb mandril, que no va ser superada en molts anys. I va dissenyar un model de sonda rectal per estudis radiològics del còlon i un aparell per fer dilatacions forçades del càrdies en malalts amb acalàsia. Tots aquests aparells es van fer servir durant molts anys[5].

Pinós va ser també el primer en aplicar el pneumoperitoneu en el diagnòstic radiològic de les malalties abdominals; sobre aquest tema va escriure un capítol a *Patología abdominal clínica* de Gallart Monés.

Referències bibliogràfiques

1. Foz i Sala M, Llauradó i Miret E, Ramis i Coris J, coordinadors. Diccionari enciclopèdic de medicina. 2ª ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana; 2000. p. 1664.
2. Diccionario terminológico de ciencias médicas. 12ª ed., reimpresión ampliada. Barcelona: Salvat; 1990. p. 1035.
3. Calbet i Camarasa JM, Corbella i Corbella J. Diccionari biogràfic de metges catalans. Barcelona: Rafael Dalmau, Fundació Salvador Vives Casajuana, Seminari Pere Mata, Universitat de Barcelona; 1981-1983.
4. Illa Cantallops J. T.A. Pinós Marsell. A: Escuela de Patología Digestiva del Hospital de la Santa Cruz y S. Pablo. LXXV Aniversario. Madrid: Editorial C.E.A., Grupo Aula Médica; 1992. p. 55-107.
5. Vilardell F. Tomás Ángel Pinós Marsell (1892-1974). Rev Esp Enf Ap Digest. 1974;42:577-82.
6. Casares i Potau R, de Fuentes Sagaz M. Història de la Clínica Plató. 75è aniversari. Barcelona: Clínica Plató-Fundació Privada; 2001. p. 28.
7. Gallart Esquerdo A. Historia de la gastroenterología española. Discurso de Recepción en la Real Academia de Medicina de Barcelona. Barcelona; 1955.
8. Martí Vicente A. Pioneros de la laparoscopia en España. Barcelona: EDIMSA; 2004.
9. Vilardell F. Cien años de endoscopia digestiva. La endoscopia digestiva en el segundo milenio. Madrid: Aula Médica Ediciones; 2003.
10. Vilardell F. La gastroenterología entre el segundo y el tercer milenio. Rev Esp Enferm Dig (Madrid). 2003;95(n extraordinari):1-9.
11. Reventós J, Garcia A, Piqué C. Història de la medicina catalana sota el franquisme i les seves conseqüències. Barcelona: Hacer; 1990. p. 111.
12. Vilardell F. Juan Valls Colomer (1913-2003). Rev Esp Enferm Dig (Madrid). 2003;95:446-7.
13. Pinós TA. Nuevo modelo de aguja para biopsia hepática. Rev Esp Enferm Apar Dig Nutr. 1951;10:373-8.